

ΦΡΥΚΤΩΡΙΕΣ^{*} Η΄ ΒΙΓΛΕΣ

Περιγραφή των Φρυκτώριων

Οι Φρυκτώριες ήταν συστήματα συννεόησης του 11^{ου} π.χ. αιώνα μέχρι και τον 18^ομ.χ. αιώνα. Πρόκειται για κυλινδρικά κτίρια με ύψος 20 μέτρα και 15 μέτρα διάμετρο (περίπου). Οι λειτουργία τους βασιζόταν σε σημάδια που μεταβιβάζονταν από περιοχή σε περιοχή με τη χρήση πυρσών στη διάρκεια της νύχτας (γι' αυτό και η ονομασία φρυκτώρια προέρχεται από τις λέξεις "φρύκτος" και "ώρα" που σημαίνουν πυρσός και φροντίδα). Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι αρκετά από αυτά τα φωτεινά σήματα ανταλλάσσονταν στη θάλασσα μεταξύ πλοίων και ξηράς από τα οποία τα περισσότερα ήταν προσυμφωνημένα. Αντίθετα κατά τη διάρκεια της ημέρας επικοινωνούσαν με σημάδια καπνού που προέρχονταν από σβησμένους πυρσούς ή με την βοήθεια του ηλιακού φωτός.

Ιστορική αναδρομή

Ένα από τα πιο σημαντικά αρχαία μνημεία και ίσως από τις παλαιότερες φρυκτώριες είναι οι Στήλες του Ηρακλή, γνωστές και ως Ηράκλειες Στήλες. Τις στήλες αυτές τις έστησε στις δύο κομωπόλεις που έχτισε ο ίδιος ο Ηρακλής, στις δύο αντικριστές ακτές του σημερινού Γιβραλτάρ, την Άβυλη στην αφρικανική ακτή και την Κάλπη στην ευρωπαϊκή. Η επικρατέστερη άποψη για το τι ήταν οι Ηράκλειες Στήλες είναι πως πρόκειται για φάρους που ειδοποιούσαν τα πλοία για το σημείο από το οποίο έπρεπε να στρίψουν ώστε να περάσουν από τον Ατλαντικό Ωκεανό στην Μεσόγειο θάλασσα. Οι φάροι αυτοί δηλαδή έπαιζαν ρόλο φρυκτωριών. Κατά τον Όμηρο άλλωστε οι στήλες αυτές ήταν σημάδι για το τέρμα των δύο ηπείρων. Χαρακτηριστικά τις αποκαλεί «Πύλες του Ωκεανού» ή «Τηλέτυπο». Αρκετές αναφορές για τις στήλες αυτές έχουμε και από άλλους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς όπως ήταν ο Ησίοδος, ο Ηλιόδωρος, ο Διόνυσος, ο Δίοδωρος και ο Στράβων (1.500 χρόνια αργότερα).

Οι αρχαίοι Έλληνες για την τηλεμετάδοση σημάτων σε απομακρυσμένες αποστάσεις χρησιμοποιούσαν οπτικά μέσα (φωτιά και ηλιακό φως), στήνοντας έτσι ένα καλό οργανωμένο, γρήγορο και αξιόπιστο δίκτιο από πύργους επικοινωνίας που καλείται « Δύκτιο των Φρυκτώριων ». Εδώ θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι το μήνυμα της πτώσης της Τροίας μεταδόθηκε από τα παράλια της Μ. Ασίας, στις Μυκήνες σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Ενδιάμεσοι σταθμοί υπήρχαν στην Ίδα της Μ. Ασίας, στο Έρμαιο Λήμνου, στο Άθως, στο βουνό Μάκιστο, στο Αιγίπλαγκτο Μεγαρίδας, στις πλαγιές του Αραχναίου και τέλος στο παλάτι των Μυκήνων.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η αναφορά του Θουκυδίδη στα κείμενά του ο οποίος αναφέρει ότι όταν έρχονταν στο στρατόπεδο φίλοι, οι στρατιώτες ύψωναν αναμμένους πυρσούς (φίλιοι φρύκτοι), ενώ όταν πλησίαζαν εχθροί οι πυρσοί ανέμιζαν δεξιά–αριστερά (πολέμιοι φρύκτοι). Επίσης υπάρχουν δοκίμια ιστορικών που αποδίδουν τις λέξεις / φράσεις φρύκτους ανίσχειν, πυρσεύειν, φρυκτορεύω που σημαίνει « Γνωστοποιώ είδηση από μεγάλη απόσταση » και « Φρυκτώριες ».

Συστήματα επικοινωνίας

Αργότερα αναπτύχθηκαν και άλλα συστήματα επικοινωνίας και ως παραδείγματα αναφέρουμε τα εξής : Τον 4^οπ.χ. αιώνα ο Κλεοξένης και ο Δημόκλειτος ανακάλυψαν ένα ολοκληρωμένο σύστημα τηλεπικοινωνίας, μέσω των Φρυκτώριων, που τους κατατάσει στους πρόδρομους του σύγχρονου οπτικού τηλεγράφου και τον κώδικα σημάτων Mors, ο οποίος χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα από το πολεμικό ναυτικό. Άλλη μία σημαντική ανακάλυψη ήταν το σύστημα του υδραυλικού τηλεγράφου που επινοήθηκε το 362π.χ. από τον Αινεία τον Τακτικό.

Σημαντικός σταθμός οπτικών τηλεπικοινωνιών ήταν το «Καιροσκοπείο» στην κορυφή του Άθω (κατά Αναξίμανδρο) με ιστορία που ξεκινάει από τις γιγαντομαχίες της μυθολογίας. Φρυκτώρια με ξεχωριστή ιστορία είναι η βουνοκορφή του Μεσσάπριου της Εύβοιας, του πύργου του Δρακάνου στην

ανατολική Ικαρία, του ναού του Ποσειδώνα στο Σούνιο, το Ίκτιο όπως και της Γιούτας στην Κνωσό. Πολλά από αυτά τα σημεία είναι τηλεπικοινωνιακοί φάροι με ιδιαίτερη σημασία ακόμα και σήμερα. Όπως αντιλαμβανόμαστε τα σημεία αυτά είχαν επιλεχθεί με βάση τη γεωγραφική τους θέση και τις στρατηγικές δυνατότητες που είχαν.

Οι Φρυκτώριες σε άλλες χώρες

Το σύστημα των Φρυκτώριων εφαρμόστηκε και στην Κίνα κατά μήκος του Σινικού τοίχους όπου υπήρχαν φρυκτώρια (βίγλες) για την μεταφορά μηνυμάτων. Χρησιμοποιήθηκε δηλαδή κυρίως ως συναγερμός. Το ίδιο σύστημα εφαρμόστηκε κατά μήκος του Νείλου για να ειδοποιούνται οι κάτοικοι από πλημμύρες. Η μετάδοση πληροφοριών με την χρήση σταθμών, φρυκτώριων, συνεχίστηκε και κατά τους Βυζαντινούς χρόνους. Έτσι κατά την βυζαντινή περίοδο η ονομασία «Φρυκτώρια» αντικαταστάθηκε από την ονομασία «Καμινοβίγλια».

Βίγλες ενταγμένες σε οχυρό

Στον δρόμο από Αγ. Σαράντα προς Αυλώνα και ακριβώς πριν από την Χειμάρρα, στην Αλβανία, βρίσκεται το κάστρο του Παλέρμο. Κατέχει μία επιβλητική θέση στην κορυφή ενός βραχώδη λόφου ο οποίος εισχωρεί στη θάλασσα.

Το κάστρο του Παλέρμο αντιπροσωπεύει ένα από τα πολλά οχυρά χτισμένα από τους πασάδες των Ιωαννίνων κατά την διάρκεια του πρώτου τετάρτου του 19^ο μ.χ. στην νότια Αλβανία. Υποστηρίζεται ότι ήταν προστάτης του λιμανιού και παρατηρητήριο του Ιόνιου πέλαγος από την Αυλώνα ως την Κέρκυρα όπως και ότι κατά την δικτατορία του Χότζα ήταν στρατιωτικό οχυρό. Το κάστρο λόγω της γεωγραφικής του θέσης ήταν ενταγμένο στο δίκτυο Φρυκτώριων του Ιόνιου αφού έχει πολύ καλή οπτική επαφή με την Κέρκυρα. Παρακάτω ακολουθεί χάρτης που μπορούμε να παρατηρήσουμε τη θέση του κάστρου και ένα σχέδιο σχεδόν πρότυπο του πραγματικού.

Ο δορυφόρος μας δείχνει τον χάρτη από την Κέρκυρα έως τη Χειμάρα.

Χάρτης του κάστρου Πόρτο Παλέρμο. Με μεγάλη προσοχή μπορούμε να διακρίνουμε το μικρό λόφο του κάστρου.

Τυπικό σχέδιο του κάστρου Παλέρμο σχεδιασμένο από τον Άγγελο Βλάση. Δυστυχώς άλλα σχέδια δεν υπάρχουν διότι καταστράφηκαν κατά τον εμφύλιο πόλεμο της Αλβανίας.

Τεχνική περιγραφή

Κατά τα στοιχεία που βρήκαμε στο μουσείο της Αυλώνας το κάστρο του πόρτο Παλέρμο έχει ορθογώνιο σχήμα με “κοφτερές γωνίες”. Η διαφορά με πολλά άλλα κάστρα είναι ότι έχει στέγαση, διαθέτει εσωτερικά χωρίσματα με μεγάλες διαστάσεις (το κάθε δωμάτιο), το δώμα του έχει ανοίγματα για πυροβόλα όπλα και τέλος διαθέτει αποθήκη. Στο κέντρο του κάστρου υπάρχει μία πέτρινη κλίμακα που οδηγεί τον επισκέπτη στην ταράτσα. Πέτρινες πλάκες καλύπτουν όλους τους εσωτερικούς χώρους. Στο εξωτερικό τμήμα του κάστρου, στην πόρτα της εισόδου προεξέχει ένα μικρό πέτρινο μπαλκόνι. Η χρήση του ήταν για πολεμικούς σκοπούς - έριχναν καυτό λάδι και μπορεί να ήταν μία συνήθεια μεσαιωνική, σήμερα όμως υπάρχει για να δηλώνει το διακοσμητικό χαρακτήρα του. Όπως υποστηρίζει ο διευθυντής του μουσείου της Αυλώνας, το πόρτο Παλέρμο φυλάσσεται σε πολύ καλή τεχνική κατάσταση και είναι έτοιμο να συμπεριληφθεί στα τουριστικά προγράμματα της ακτής του Ιόνιου πέλαγους.

Ανάμεσα στις Βίγλες 3 και 5 βρίσκεται η καλοσχηματισμένη είσοδος του κάστρου με ένα σωστό λυμένο αμυντικό σύστημα. Οι Βίγλες 1 και 2 έχουν χτιστεί την εποχή που άρχισε η κατασκευή του κάστρου ενώ αντίθετα οι Βίγλες 3, 4 και 5 έχουν κατασκευαστεί και ολοκληρωθεί, κατά την βυζαντινή εποχή με αρκετά στοιχεία από αυτή. Η τεχνοτροπία που συναντούμε στην οροφή έχει ως βάση την τότε εποχή και έτσι επιβεβαιώνουμε αυτή την ιδιαίτερη τεχνική που χρησιμοποιούσαν στο Βυζάντιο και την οποία τη βρίσκουμε συνήθως σε εκκλησίες. Αυτό μπορούμε να το συμπεραίνουμε από τον όρο “opus sectile” που σημαίνει τοποθέτηση λοξών οπτόπλινθων οι οποίοι βρίσκονται ανάμεσα σε καλά πελεκημένες, πέτρινες πλάκες, όπου η επάνω πλάκα προεξέχει περισσότερο από την κάτω.

Η εντυπωσιακή είσοδος του Παλέρμο.

Η τεχνική της στέγης η λεγόμενη “opus sectile”.

Γενικότερα οι Βίγλες έχουν χτιστεί εξωλοκλήρου από πελεκημένες πέτρες, επειδή ήταν εύκολο να τις βρουν στις πλαγιές του βουνού. Οι διαστάσεις των πετρών έχουν περίπου τον όγκο τεσσάρων τούβλων τερακοτέ σάνταρ. Το σχήμα των βίγλων είναι εξαγωνικό με πλευρά 2,00 μ. (περίπου) για τις παλαιές βίγλες, ενώ η πλευρά των νεότερων είναι 1,20 μ. Το πάχος των τοίχων είναι 0,80 μ., η στέγη είναι επιχρισμένη (για μόνωση) και η τεχνική της ονομάζεται “επικαθούμενη”. Παρακάτω παραθέτουμε τις αντίστοιχες φωτογραφίες.

Παρατηρούμε το υλικό που κατασκευάζονταν οι Βίγλες και τη λειτουργία τους ως παρατηρητήρια.

Σε αυτές τις φωτογραφίες βλέπουμε την τόσο καλά δημιουργημένη «επικαθούμενη» στέγη με στοιχεία μόνωσης και τα υλικά που την περιλαμβάνουν.

Στο εσωτερικό της Βίγλας παρατηρούμε την τεχνική της στέγης – θόλος.

Η Βίγλα στην φωτογραφία που ακολουθεί, χαρακτηρίζεται από την αρκετά ικανοποιητική άνεση του εσωτερικού χώρου με θέα τη θάλασσα για τυχόν κίνδυνο.

Ανάμεσα στις δύο βίγλες υπήρχε ειδικά κατασκευασμένος ένας χώρος όπου οι βιγλάτορες μπορούσαν να ανάψουν φωτιά ώστε να επικοινωνούν με το δίκτιο των βίγλων ή με τα καράβια και να τα οδηγούν στο λιμάνι.

Σημαντικό επίσης είναι το γεγονός ότι οι βίγλες είναι περιμετρικά χτισμένες από συμπαγή λιθοδομή ώστε να αυξηθεί η ασφάλεια των βιγλάτορων από πιθανές επιθέσεις αλλά και να υπάρξει μεγαλύτερη ευστάθεια των δομικών υλικών.

Παρατηρούμε την εντυπωσιακή, περιμετρική λιθοδομή του κάστρου.

Στο εσωτερικό οι βίγλες πρόσφεραν την άνεση των αποθηκευτικών χώρων - εσοχές στους τοίχους (μικρά ντουλάπια). Η κατασκευή τους είχε γίνει με τη βοήθεια μιας καλά πελεκημένης πέτρας, ως πλάκα για ανώφλι με διαστάσεις 10 cm x 50 cm και βάθος 30 cm - 40 cm. Στην παρακάτω φωτογραφία παρατηρούμε τις εσοχές και την τεχνική της κατασκευής των τοίχων.

Οι διαστάσεις των παράθυρων που βλέπουμε στην παρακάτω φωτογραφία είναι περίπου 30cm x40cm. Τα παράθυρα ήταν κατασκευασμένα έτσι ώστε να παρέχουν καλή ορατότητα στον βιγλάτορα για προστασία από επιθέσεις που δέχονταν κατά καιρούς. Σήμερα διακρίνουμε κάποια ανοίγματα από σφαίρες στους εξωτερικούς τοίχους της βίγλας.

Το εξωτερικό ανώφλι είναι χτισμένο από μια καλή λαξευμένη πέτρα η οποία ακουμπάει σε καλά επίσης λαξεμένους λαμπάδες οι οποίοι με τη σειρά τους τελειώνουν σε μια πελεκημένη πέτρα που είναι και το κατώφλι του παράθυρου. Για το ανώφλι στον εσωτερικό χώρο χρησιμοποιούνται εκτός από πέτρα (όπου το επιτρέπει το μήκος) και ξύλινα λατάκια – το εσωτερικό είναι ουσιαστικά “φυλαγμένο” από την βροχή.

Η πόρτα της κάθε βίγλας έχει άνοιγμα 65 cm και ύψος 2,00 m. Το ανώφλι της πόρτας αποτελείται από δύο καλά πελεκημένες πέτρες και στη μέση της υπάρχει ξύλινο λατάκι (μικτό ανώφλι). Οι δύο λαμπάδες είναι εξωλοκλήρου κατασκευασμένοι από πελεκημένες πέτρες που τελειώνουν στα πέτρινα δάπεδα τα οποία είναι υπερυψωμένα 50 – 80 cm ανάλογα σε κάθε βίγλα ώστε στο εσωτερικό να δημιουργείται ένα ψηλό σημείο παρατηρήσεως. Για την διευκόλυνση της εισόδου έχουμε σκαλιά από χτισμένη πέτρα - ακολουθεί φωτογραφία.

Παρατηρήσεις

Κατά την δικτατορία το κάστρο ήταν παραμελημένο όπως και πολλά άλλα ιστορικά μνημεία της Αλβανίας. Ένα από αυτά ήταν και το εκκλησάκι έξω από το κάστρο (στα δεξιά της βίγλας - φωτογραφία 5), το οποίο είχε χρησιμοποιηθεί ως αποθήκη στρατιωτικού υλικού. Δυστυχώς ακόμη και σήμερα εξακολουθεί να χρησιμοποιείται από τον αλβανικό στρατό. Το τμήμα από τη μεριά της Αυλώνας συντηρείται από την αρχαιολογική υπηρεσία ύστερα από μεγάλη αδιαφορία που υπέστει από τις αρμόδιες αρχές. Η έλλειψη γνώσης και τεχνικής πλήτει το κάστρο και σήμερα. Το αποτέλεσμα που αποφέρουν οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι ακατάλληλοι γι' αυτό το λόγο και υπάρχει αρκετά μεγάλη καταστροφή της αρχιτεκτονικής, (προσωπική εκτίμηση).

Βιβλιογραφία

* Μουσείο της Αυλώνας στην Αλβανία : Τμήμα Αρχαίο – Μεσαιωνικό
“Το κάστρο του Πόρτο Παλέρμο”, τεχνική έκθεση του διευθυντή Gzerak
Karaiskaz.

Κουρλάς Κωνσταντίνος : “Φрукτώριες”.

Χρονόπουλος Γρηγόρης : “ Αφή Πύρρων”.

Internet : www.ChiosOnline.gr (web site).

Οι φωτογραφίες τραβήχτηκαν από τον Άγγελο Βλάση στην Αυλώνα της
Αλβανίας.

